

Collectieve afkeer en protest in neoliberal Engeland

Gwen van Eijk

Imogen Tyler (2013) *Revolting Subjects. Social Abjection and Resistance in Neoliberal Britain*. London: Zed Books. 253 pagina's, € 21,99, ISBN 9781848138513.

Het Britse tv-programma *Benefits Street* (Channel 4) veroorzaakte begin dit jaar nogal wat commotie in Engeland. Deze documentaireserie beoogde het publiek een inkijkje te geven in hoe mensen 'leven van een uitkering'. Negentig procent van de bewoners in de gefilmde straat in Birmingham zou afhankelijk zijn van een bijstandsuitkering. Protest tegen het programma kwam onder andere uit de academische hoek, maar ook veel kijkers dienden een klacht in tegen Channel 4. Reden: de programmamakers zetten een karikaturaal beeld neer van de bewoners ten gunste van de kijkcijfers. *Benefits Street* was geen documentaire maar 'poverty porn'.

Een ander deel van het kijkerspubliek was op een heel andere manier woedend. De politie ontving talloze aangiftes van kijkers tegen de gefilmde bewoners, naar aanleiding van door het programma onthulde criminele activiteiten van een aantal bewoners. Via Twitter werden bewoners met de dood bedreigd ('Terminate all the scroungers, gas them in their sleep'), waarop enkele bewoners zich genoodzaakt zagen te verhuizen voor hun eigen veiligheid.

De collectieve afkeer van sociaal gemarginaliseerde groepen staat centraal in het boek *Revolting Subjects* van de Britse sociologe Imogen Tyler. De titel van het boek moet op twee manieren worden gelezen. *Revolting* verwijst enerzijds naar hoe bepaalde groepen 'abject' – walgelijk, minderwaardig, verachtelijk – worden gemaakt, anderzijds wil Tyler laten zien hoe deze gemarginaliseerde groepen zich verzetten (de tweede betekenis van *revolting*) tegen de classificatie als 'national abjects'. Op basis van interviews, beleidsdocumenten, nieuwsberichten en populaire cultuuruitingen zoals reality-tv en sociale media analyseert Tyler hoe de werkloze 'onderklasse' (in Engeland ook wel aangeduid als 'chavs'), woonwagenbewoners, vluchtelingen en illegale migranten worden verbeeld als minderwaardig en zelfs gevaarlijk, en hoe de neoliberale staat van deze beeldvorming profiteert.

Het boek vangt aan met een vrij lang en ingewikkeld theoretisch betoog over het concept *abjection*, dat voert langs sociologische, psychoanalytische, filosofische en antropologische literatuur en feministische en postkoloniale theorieën. (Voor het woord *abjection*, het proces van 'abject maken' en de staat van 'abject zijn' bestaat geen Nederlands woord, ik zal dan ook het Engelse woord gebruiken.) Tyler zet zich expliciet af tegen psychoanalytische en ahistorische analyses van *abjection*. De constructie van bepaalde groepen als abject is een historisch, sociaal en cultu-

reel bepaald proces. Daarnaast, betoogt Tyler, is abjection vooral een politiek project. Afkeer en afwijzing plaatsen abjecte individuen in een morele hiërarchie. De staat differentieert zo tussen zij die iets waard zijn (en dus de steun van de staat verdienen) en zij die waardeloos en dus vervangbaar en zelfs verwijderbaar zijn. In grote lijnen klinkt de analyse van Tyler bekend en volgt ze, ook expliciet, eerdere analyses van Bauman, Foucault en Wacquant: door het produceren van 'human waste' legitimeert de staat zijn neoliberale vormen van *governmentality*. Interessanter zijn de zes hoofdstukken waarin Tyler een empirische invulling geeft aan deze vaak wat abstracte analyse. In deze hoofdstukken laat ze goed zien hoe negatieve beeldvorming ontstaat via een samenspel van actoren: politici (conservatief én sociaaldemocratisch) via toespraken en beleidsdocumenten, journalisten via krant en tv, en burgers via demonstraties en, vooral, sociale media. Het hoofdstuk 'Asylum invasion complex' bijvoorbeeld beschrijft de morele paniek over het groeiende aantal migranten dat een bedreiging zou vormen voor de verzorgingsstaat. In beleidsdocumenten wordt vanaf de jaren negentig, wanneer *New Labour* regeert, niet langer gesproken over vluchtelingen (zoals in internationale verdragen is vastgelegd) maar over asielzoekers. Waar 'vluchteling' een status is en recht op bescherming impliceert, is een 'asielzoeker' net zo goed een gelukszoeker of terrorist en altijd in afwachting van een status. Tyler wil ook laten zien dat vluchtelingen die stigmatisering niet willoos ondergaan. Ze gaat uitgebreid in op het verhaal van de Koerdisch-Iraanse vluchteling Abas Amini die in 2003 zijn ogen en mond dichtnaait in protest tegen zijn voorgenomen uitzetting. Amini ontvluchtte Iran nadat hem een lange gevangenisstraf was opgelegd voor het schrijven en verspreiden van kritische poëzie. Zijn daad van protest roept veel afkeer op. In reactie op een foto van het dichtgenaaide gezicht van Amini staat op het forum van Stormfront Britain: 'That photo is disgusting! What's the matter with some people? Hijacking, self-mutilation [...] I just find it revolting. I say let him die' (p. 101). Een columnist van de *Sunday Mirror* vreest Amini's 'barbaarse' daad: 'if he can do that to himself what the hell can he do to other people?' (p. 100). Zo verweeft Tyler de twee betekenissen van de titel: vluchtelingen worden abject gemaakt, zij verzetten zich, wat leidt tot verdere afkeer onder het publiek. Kenmerkend voor neoliberale democratieën, aldus Tyler, is dat zij functioneren op basis van publieke overeenstemming. De media spelen hierin een grote rol, enerzijds omdat kranten en tv voor politieke campagnes worden ingezet en anderzijds omdat sociale media steeds meer als publiek domein fungeren. Blogs, Facebook, tweets en commentaren onder nieuwsberichten zijn wat de discussie op straat en in het café ooit waren. Doordat de minderwaardige of gevaarlijke status van abjecte groepen via de (sociale) media steeds opnieuw wordt benoemd, ontstaat een breed gedragen beeld van vluchtelingen als oplichters, van werkloze jongeren als onverantwoordelijk tuig, en van arbeidsongeschikten als uitkeringsfraudeurs. De instemming van het publiek met deze classificaties legitimeert vervolgens punitieve en disciplinerende maatregelen zoals vreemdelingendetentie, het korten van uitkeringen en meer algemeen het opheffen van de verzorgingsstaat. Tyler laat zo zien hoe 'neoliberal Britain' niet alleen top-down via de staat vorm krijgt, maar ook bottom-up via het publieke domein.

Voor Tyler is abjection dus een manier waarop de neoliberale overheid het publiek beheerst en disciplineert. 'Stigmatization operates as a form of governance which legitimizes the reproduction and entrenchment of inequalities and injustice' (p. 8). Anders dan uitsluiting, wat impliceert dat mensen buiten de samenleving worden gezet, maakt het concept abjection duidelijk dat marginalisering plaatsvindt *binnen* de samenleving. Daardoor wordt een samenleving steeds weer geconfronteerd met de groepen die ze eigenlijk wil afstoten, en op die manier worden controle en beheersing steeds weer gelegitimeerd. Alsof de staat steeds weer zegt: 'Kijk, de bedreiging is er nog en daarom moeten we nog harder ingrijpen.' Tyler laat ook zien hoe de staat de abject gemaakte groepen gevangenhoudt in hun fysieke en sociale positie. In een hoofdstuk over Brits burgerschap vertelt Tyler het verhaal van de West-Afrikaanse 'Sonia'. Sonia probeert nadat haar asielaanvraag is afgewezen Engeland te verlaten met een vals paspoort. Nog voor ze de grens over is, wordt ze opgepakt en veroordeeld tot een gevangenisstraf van zes maanden. Ze zit daarna nog een jaar in detentie. Tijdens haar gevangenschap bevalt ze van haar dochter en hoewel haar dochter geboren is op Britse grond heeft ze geen recht op Brits burgerschap. Omdat Sonia niet Brits is, kan ze zich niet beroepen op haar recht op bescherming tegen de staat. Tegelijkertijd is Sonia volledig onderworpen aan de macht van de staat: ze is haar vrijheid kwijt (ook na detentie heeft ze een meldplicht) en hoewel ze geen Brits burgerschap krijgt, kan ze ook het land niet verlaten. Ook de werkloze 'onderklasse' wordt gevangengehouden in hun stigma. Ze willen meedoen – werken, consumeren – maar geen werkgever wil ze aannemen. Sociale noch fysieke mobiliteit is mogelijk voor het abjecte individu.

Het is deze immobiliteit en uitzichtloosheid waartegen de rechtelozen en kanslozen zich verzetten. Dat laten bijvoorbeeld de 'London riots' zien. Die rellen, die plaatsvonden in 2011, worden beschreven in een hoofdstuk (ook weer dubbelzinnig) getiteld 'The kids are revolting'. Nadat de 29-jarige Mark Duggan door de politie werd doodgeschoten, gingen duizenden jongeren in Londen en diverse andere steden de straat op om te protesteren tegen de onrechtvaardige behandeling door de politie. De rellen duurden vijf dagen en lieten een spoor van vernieling en plundering na. De overheid en veel nieuwscommentatoren weigerden de rellen te zien als een protest tegen sociale ongelijkheid. Uit interviews met de jongeren blijkt dat veel van hen, onder wie veel werkloze jongeren die opgroeiden in achterstandswijken, zich wel degelijk keerden tegen de staat en de samenleving. 'They don't care about society because society has made it very clear that it doesn't care about them' (p. 206). Het beeld van een losgeslagen en criminele onderklasse ('the scum class') overheerste in de media, maar voor de jongeren zelf waren de plunderingen de enige manier om te voldoen aan de vereisten van de consumptiemaatschappij waarin consumptie telt als 'a passport to personhood if not citizenship' (p. 202).

Door zulke daden van verzet te documenteren hoopt Tyler de publieke overeenstemming over wie en wat minderwaardig is te doorbreken. In het nawoord legt ze uit dat 'what matters is not only acts of resistance themselves but the images and the stories of revolt and resistance that emerge' (p. 214). Hiermee lijkt zich ze realiseren dat het protest van de gemarginaliseerden slechts beperkte invloed

heeft op de beeldvorming. Sterker nog, het boek laat ook zien hoe hun verzet – het dichtnaaien van ogen en mond, naakt protesteren, plunderen van winkels – sterkere gevoelens van afkeer oproept en zo de abjecte status van de gemarginaliseerden juist versterkt. Hun daden van verzet spreken dus niet voor zich. In die zin is Tylers analyse noodzakelijk om de gemarginaliseerde groepen een stem te geven. Toch blijf ik na de laatste bladzijde achter met de vraag of een complex boek als *Revolting Subjects* in staat is de dominante beeldvorming, die steeds wordt herhaald via veel toegankelijker media, te doorbreken.